

MAYA DİLİNİN SIRRI ÇÖZÜLDÜ!

Dilbilimciler sonunda Orta Amerika'nın yapımında ve bilimde ileri gitmiş eski halkı Mayalar'ın dilini çözme başarıldılar. Böylelikle Meksika'dan Guatemala'ya kadar rastladığımız binlerce yazıt, artık anlaşılır hale geliyor ve bu halkın bilinmeyen tarihini aydınlatmak imkânı doğuyor.

Alexandre DOROZYNSKI

Bugün artık Maya diliyle yazılmış metinleri yüksek sesle okumak ve anlamak mümkündür. Mayalar, Orta Amerika'da eski ve güçlü bir medeniyet kurmuşlardı. Yerleşim alanları, Meksika, Guatemala ve Beliz'in bir kısmını içine alıyordu. Kullandıkları yazı, bir yandan harflere ve hecelere karşılık olan işaret ya da şekillerden, öte yandan cisimleri, kişileri, şehirleri, sayıları ve zaman ölçülerini temsil eden ideogramlardan oluşmaktaydı. Bu yazı, birkaç yıl öncesine gelinceye kadar doğru dürüst çözülememişti. Durum çok can sıkıcı idi; çünkü yüzlerce dikilitaş, sunak, basamak taşı, plâka ve çömlek üzerinde bu yazılar yer almaktaydı. Bazı kısmi çözümler, burada şimdi konuşulan dille karşılaştırma suretiyle sağlanabilmişti; çünkü Mayalar'ın torunları ve dillerinden bazıları, İspanyol istilasına rağmen günümüze kadar gelebilmiştir.

Maya medeniyeti, çağımızdan üç ya da dört bin yıl önce ortaya çıkmış, altın çağına M.S. IV ilâ IX. yüzyıllar arasında erişmiştir. Daha sonra, henüz iyi bilmediğimiz sebeplerden çöküntüye uğradığını görmekteyiz.

Usta yapımcılar ve sanatkarlar olan Mayalar, bu arada astronomide şaşılacak bir bilim seviyesine erişmişlerdi. Bunu ünlü takvimleri doğrulamaktadır. Takvim, bizim hesabımızla M.Ö. 3113'e denk düşen bir "sıfır yılı"ndan başlatılmıştır. Takvimin çözümü, bizim takvimimizle tamı tamına bir karşılaştırma yapılmasına imkân vermiştir. Tikal yazıtında yer alan bildiğimiz en eski metin, 292 yılından kalmaz ve bu medeniyetin klâsik çağının başlangıcına aittir. En yeni metin ise sözü edilen medeniyetin gerileme çağından kalmaz ve 1520'de İspanyolların gelmesinden altı yüz yıl öncesine kadar gitmektedir.

Sayısı çok bol olan Maya metinleri arasında elyazılı dört tomar ya da kodeks, özel bir yer işgal etmektedir. Kesinlikle doğrulanmamakla birlikte, bu kodekslerin Maya kâtiplerince XII, XIII ve XIV. yüzyıllarda ana metinlerden kopye edildiği sanılmaktadır. Bunlardan biri (Codex Peresianus), Paris Millî Kütüphanesi'nde bulunuyor. Ötekiler Dresden'de (Codex Dresdensis), Madrid'te (Codex Tro-Cortesianus) ve Amerika Birle-

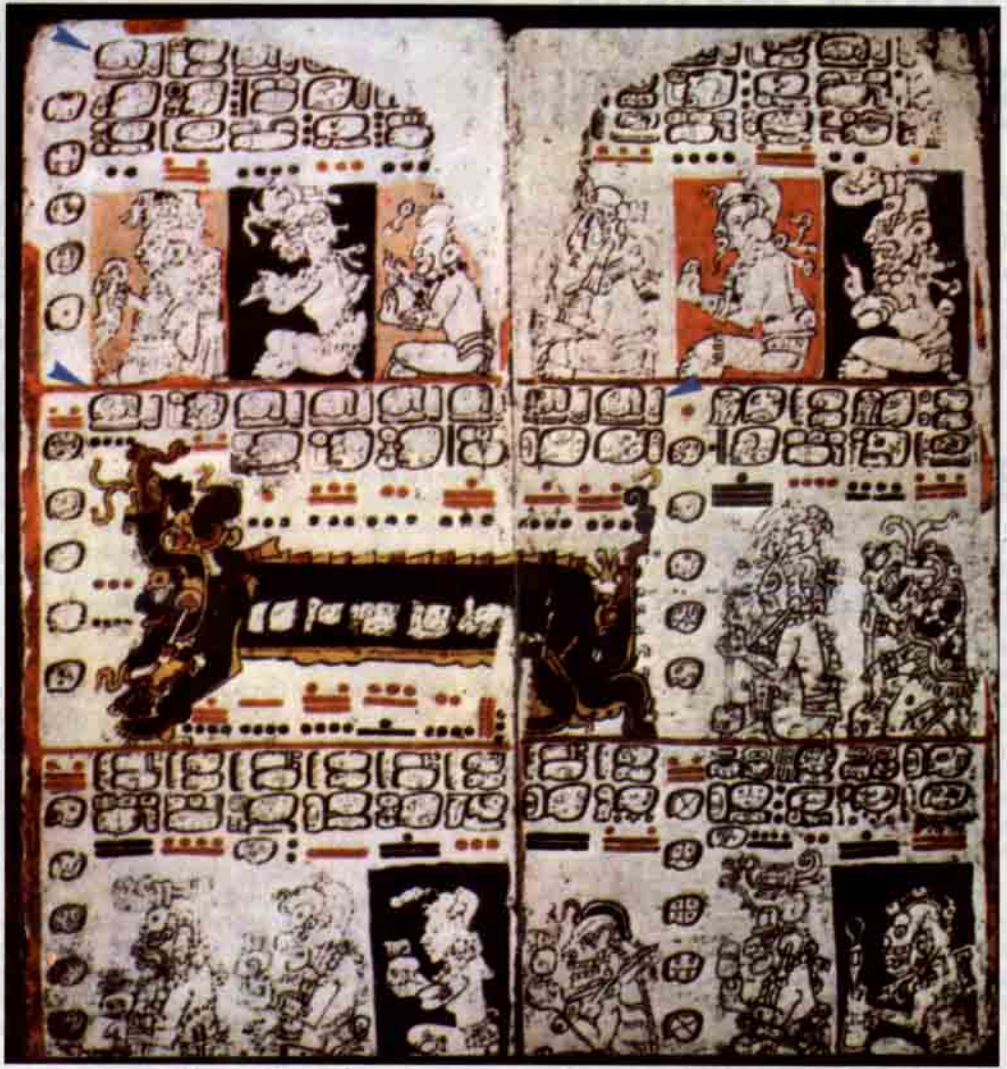
Eşsiz bir Maya eseri: Bu gözdem kulesi, Palenque sarayına hakim bir yerde kurulmuştur. Hiyeroglifli merdivenlerin iki tarafında yer alan yapılardan birinde, diz çökmüş kişilerin rölyefleri ve adlarını açıklayan glifler yer almaktadır. Yukarıda sağda güneş tanrısının, aşağıda solda ise hâkim senyörün glifleri görülmüyor.

şik Devletleri'ndedir. Din, kâhinlik ve astronomi konularını ihtiva eden bu metinler, incir ağacının kabuğunu döverek elde edilen uzun kâğıt şeritler üzerine fırça ile yazılmıştı.

Mayalarda yazı, şeflerin ve rahiplerin imtiyazındaydı. Hatta belki de başkaları anlamasın diye, yazılan bu kadar zor anlaşılır biçime sokmuş olabilirler. Metinlerin çoğunluğunda tarih ve efsanevi olaylar yer alıyor; meselâ bir kralın tahta çıkışı, bir sarayın yeni açılışı ya da güneş ve mısırın kökeni efsanesi gibi... Bu metinlerin çözümü için 1560'da yapılmış ilk teşebbüsler, işaretlerin daha önce belirttiğimiz karmaşık yapısı dolayısıyla zorluklara uğramıştır. Başka araştırmacılar ise, çözüm işlemini karşılaştırmalı analiz ile birlikte yürütmüşlerdir.

Son yirmi yıldan beri, modern dillerin incelenmesine dayanan dil analizleri çözüm konusunda daha hızlı yol alınmasını sağlamıştır. Şimdi artık bu dilin gramer ve sözdizim kurallarını biliyoruz. Ayrıca, Maya dilini inceleyen uzmanların sayısı da artmıştır. Mayalar'ın büyük şehri olan Palenque'te yapılmış son "uzmanlar yuvarlak masa toplantısı"nda, 230 katılımcı bulunuyordu. Bunlardan biri olan Michel Davoust, şimdi 72 hece sembolünün çözebilmiş olduğumuzu açıklamıştır. Metinlerin yüksek sesle okunabilmesi ise, günümüzde Mayalar'ın torunları tarafından konuşulan 28 dilden ikisi olan Yukatek ve Chol dilleri ile yapılan karşılaştırmalı analiz sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Bu arada, 1566 yılında Maya dili konusundaki ilk araştırmayı yayınlayan İspanyol piskoposu Diego de Landa'nın katkısını unutmamalıyız. Landa, Maya yazısının alfabetik olduğunu sanıyordu ve bir yerlinin yardımıyla alfabetik tablolar yapmaya kalkışmıştı. Halbuki bazı şekiller yalnız bir harf ya da heceyi değil, bü-

KODEKSİN DEŞİFRE EDİLMESİ : Bize kadar gelen Maya metinleri arasında en iyi muhafaza edilmiş olanı Dresden Kodeksi'dir. Bu kodeks, esas itibarıyla astronomik bilgiler ihtiva eder. Kodeksin gösterdiği iki sayfayı, günleri ve günlerle ilişkili tanrıları belirten üç bölüme ayırmıştır. Bu bölümlerden her biri de üç almanağa bölünmüştür. Bunlarda üstte altışar, altta dörder gliflik metinler yer alır. Metinler ya bir fil glifi, meselâ burda "pecah" (mavi okla gösterilmiştir), ya da "gürlemişti" ile başlar ve ardından ilâhın adı gelir. Orta bölüm, Yukatan'ın başlıca tanrısı olan İtzam Ne canavarını canlandırır. Yanında Chaac (yağmur tanrısı) ve Ahaw Kin (güneş tanrısı) yer almaktadır. Bu iki sayfadaki metinler, tanrısına göre iyi ya da kötü kehanetlerle son bulur.

tün bir kelimeyi ifade edebiliyordu. Bu yüzden çalışmalarını fazla ilerletemedi.

Maya metinleri genellikle dikaçallı bölmelere yerleştirilmişlerdir ve soldan sağa doğru, yukarıdan aşağıya ikili sütunlar biçiminde okunur. Bölmelerden her birinde çeşitli glif (oyma)lar yer alabilir. Bu gliflerde bir ana kelime ile çeşitli ön-ek, son-ek, üst-ek, alt-ek ya da iç-ekleri birlikte bulunur.

Dilbilimciler cesaretle "logosillabik" denen ve çözümlü imkânsız görünen bu kelime-hece yazısını deşifre etmeye çalışmışlardır. Bunu başarmak için tek tek bütün glifleri çözmeye kalkışmak yerine, önce dilin gramer ve sözdizim kuralları ile bellibaşlı glifleri ortaya çıkarma yoluna gitmişlerdir. Bu araştırmalar sonucunda birçok ipuçları sağlanmıştır. Meselâ geçişli bir fiilin ardından hemen her zaman nesnenin ve bundan son-

MAYA TAKVİMİ

Aslında çeşitli takvimler kullanılmıştır. Olayların tarihini belirlemek için kullanılmış olan ana takvim, evrenin her defasında 13 "baktun" ya da 5, 128 yıllık bir devrenin bitiminde yeniden yaratıldığı inancına dayanır. Bu takvime göre, şimdiki evrenimiz bundan 3113 yıl önce, 11 Ağustos'ta yaratılmıştır. Bu tarih Maya takviminin "sıfır yılı"dır. Anılan tarihten itibaren geçen zaman, şu birimlere bölünmüştür:

— 144.000 gün ya da 394,20 yıllık bir süre olan **BAKTUN**,

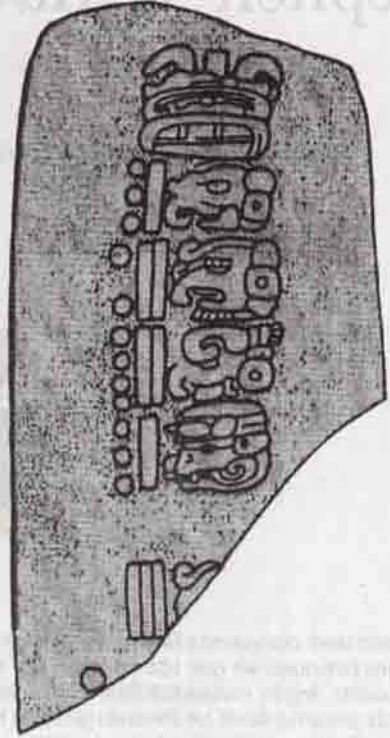
— 7200 gün ya da 19,71 yıl olan **KATUN**,

— 360 günlük bir yıl olan **TUN**,

— 20 günlük bir ay olan **UINAL**. Maya yılının 18 ayı vardı. Bir de, **UAYEB** denen 5 günlük bir "uğursuz aralık" vardı ki, güneş yılı ile aradaki farkı kapatmaya yarıyordu. Her ayın ayrı bir glif ile temsil edilen bir adı (Pop, Ksul, Zac vs.) bulunuyordu.

— Gün karşılığı olan **KIN**. Bir glif ile gösterilen her ayrı günün bir adı (Imixs, Cimi, Chuen vs.) vardı.

Böylelikle, bizim takvimimize göre MS. 292'ye rastlayan en eski yazıtı, sıfır yılından itibaren 8 baktun, 12 katun, 14 yıl, 8 ay ve 15 gün olarak tarihleyebiliriz. Tarih, yukarıdan aşağıya doğru okunur. Rakam solda, bu devirde hüküm süren ilâh ya da şef ise sağda gösterilir.

ra öznenin geldiğini artık biliyoruz. İsimlere, ancak metinde yeni durum ve kişiler ortaya çıktığı zaman yer verilir. Fonetik değeri(iks) olan bir son-ek fiile eklenmişse, çoğu kere ardından açıklayıcı bir cümle gelir.

Maya dilinin çözümündeki son ilerlemeleri, bu işe hayatını vakfetmiş, hatta nesilden nesile bu işle uğraşmış araştırmacılara borçluyuz. Babası da tanınmış bir Maya dili araştırmacısı olan David Stuart, dili çözmek için harcadığı gayrete şöyle bir örnek veriyor: Çeşitli metinlerde "dağ" anlamına geldiğini sandığı iki glife rastlamıştı. Bunları "wi" ve "tsi" olarak çözdü. Sonra modern Chol dili sözlüğünde dağ kelimesini araştırınca, bunun karşılığının "wits" olduğunu gördü!

Maya metinlerinin anlaşılması, bize Maya imparatorluğunun çöküş sebebini aydınlatma imkânını verecektir. Buna kıtlık mı, doğumlardaki düşüş mü, rahiplerle askerler arasındaki çekişmeler mi yol açtı, bilemiyoruz. Yalnız, araştırmacılardan Davoust, klâsik devirdeki çöküntüden hemen biraz önce, özellikle Yaxchilan'da esir yakalama sahnelerini gösteren gliflerin arttığına dikkatli çekmiştir.

Sebebi her neyse, tapınakların yapımı VIII. yüzyılda birdenbire yavaşlamış, IX. yüzyılda ise durmuştur. Ondan sonra birçok yerleşim yerinin terk edildiğini görüyoruz. Boşalan yerlere X. yüzyılda kuzeyden gelen

ve Aztekler'in dilini konuşan istilacı Toltekler yerleşmişlerdir. Bunları sanıldığına göre Orta Meksika'dan gelen Itzalar izlemiştir. Daha sonra klâsik Maya tapınakları tamamen kendi haline bırakılmış, unutulmuş ve yoğun bir orman örtüsü ile kaplanmış. Cortes, XVI. yüzyılın başında Meksika üzerine yürüyüp Aztek imparatorluğuna son verdiği sıralarda, bölgeye altı yüzyıl boyunca hükmederek yapımda ve bilimde parlak bir çağ açmış olan Mayalar'ın medeniyetinden tamamen habersiz bulunuyordu.

*Science et Vie'den kısaltarak çev.:
Dr.Ergin KORUR*

**Bilgini iç cebinde sakla
ve yalnızca ona sahip
olduğunu göstermek için,
onu sık sık ortaya çıkarma.**

Lord Chesterfield